ଓଡ଼ିଶାର ରାମଲୀଳା ପରମ୍ପରାରେ ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳା: ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ନିରୂପଣ

ISSN -2583-147X(P)
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

--ହୃଷିକେଶ ମହାରଣା

ରାମଲୀଳା ସମ୍ପର୍କରେ

ରାମଲୀଳା ଏକ ଅଭିନୟ । ସତ୍ୟନୁହେଁ, ସତ୍ୟର ଆଭାସ କିନ୍ତୁ ଏହାକୁ ଅସତ୍ୟ ବୋଲି ତ କୁହାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ।

'ଲୀଳା' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କ୍ରୀଡ଼ା ବା ଅନୁକରଣ । ଏଣୁ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଜୀବନକଥା ଓ ତତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଭିନୟକୁ 'ରାମଲୀଳା' ଭାବରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ରାମଲୀଳାର ପରମ୍ପରା ଖୁବ୍ ପ୍ରାଚୀନ । ଏହାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଲୀଳାର ଉତ୍ପତ୍ତି ସଂପର୍କରେ ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସ କୁହନ୍ତି- "ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟକଳାରେ ଲୀଳାର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହାର ଉଦ୍ଭବ କେଉଁ ସମୟରେ ହୋଇଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସଠିକ୍ ଭାବରେ କହିବା ଦୁଃସ୍ଥ । ଏହାର ଲିଖିତ ରୂପ ସପ୍ତଦଶ ଶତକରୁ ମିଳୁଛି । ତାହାର ବହୁପୂର୍ବରୁ ମୌଖିକଭାବରେ ଏହାର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିବା ସମ୍ଭବପର ।[୧] ଲୀଳା ଅଭିନୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇପାରିନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଲିଖିତ ରୂପ ଆଧାରରେ ଏହାର ପ୍ରାଚୀନତାକୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

ରାମକଥା ପ୍ରଥମତଃ ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ପରେ ଲିଖିତ ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହା ନୃତ୍ୟ, ନାଟକ ଭଳି ପ୍ରଦର୍ଶନୀଧର୍ମୀ କଳା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଦର ଲାଭ କରିଛି । ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ମନ୍ଦିରର ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଚିତ୍ରକଳା ଓ ପୋଥିରେ ରାମକଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଲୋକଗୀତ, ଲୋକ କାହାଣୀରେ ରାମାୟଣର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ତୁଳସୀଦାସଙ୍କ ରାମଚରିତ ମାନସକୁ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଇଥିବା ନାରାୟଣ ଦାସଙ୍କୁ ରାମଲୀଳା ପ୍ରଦର୍ଶନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ରାମାନୁଜଙ୍କ ଆଗମନ ପରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ପୁରୀରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଓଡ଼ିଶାରେ ରାମଲୀଳା ଅଭିନୟ ପରମ୍ପରା ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ରାମକଥାକୁ ନେଇ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ', 'ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣ', ବଳରାମ ଦାସକୃତ 'ଜଗମୋହନ ରାମାୟଣ' ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରାଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାମଲୀଳା ରଚନାର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେୟ ଦିଆଯାଏ ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କୁ । 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଖୁଣ୍ଟିଆ ସେବକ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ । 'ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ କୋମଳ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ, କାହାଣୀ ଅନୁରୂପ ଭାବ ସଂଯୋଜନା ଓ ସାଙ୍ଗିତିକତା ଯୋଗୁଁ ଏହା ଅଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ କାବ୍ୟ ଭାବେ ଗୃହୀତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଠକ ଓ ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାର ଅନୁଭବ ଆଣିଦିଏ । "ଓଡ଼ିଶାର ରାମଲୀଳା ପରମ୍ପରାରେ 'ବିଶି-ରାମଲୀଳା'ର ଆବେଦନ ଦୁଇଟି କାରଣରୁ । ସୁଲଳିତ ସାଂଗୀତିକତା ଏବଂ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସଧର୍ମୀ ସାଂଳାପିକତା, ଏହାକୁ ଏକାଧାରାରେ ଗେୟ ଓ ଅଭିନେୟ ରୂପରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛି । ନୀଳାଚଳ ନାଥଙ୍କର ସେବକ ଖୁଣ୍ଟିଆ 'ବିଶ୍ୱନାଥ' ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କର ପଚିଶ ଅଙ୍କ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୭୦୯/୧୦ ମସିହାବେଳକୁ ଏହି ଅଭିନୟାତ୍ମକ କାବ୍ୟଟିକୁ ରଚନା କରିଥିଲେ ।'[୨]ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ପରେ ରଘୁନାଥ ଦାସ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତକର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଯେଉଁ 'ରାମଲୀଳା' ରଚନା କରିଥିଲେ ତାହା କାଣ୍ଡ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଘଟଣା ଅନୁସାରେ ସାତଟି ଲୀଳାରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଛି ।

ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଚିତ ରାମଲୀଳାରେ ମୋଟ୍ ତିନିଶହ ଉଣେଇଶଟି ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ସହ ଏଥିରେ କିଛି ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ଏହାର ରଚନାକାଳକୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ବୋଲି ଆକଳନ କରିଛନ୍ତି । ବିପ୍ର ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଦେବଙ୍କ 'ଶ୍ରୀରାମ ଚରିତାମୃତ' ଓ ବିକ୍ରମ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ 'ରାଘବ ଚରିତାମୃତ' ରାମଲୀଳା ପରମ୍ପରାକୁ ଆହୁରି ବିକଶିତ କରିଛି ।

ଚିକିଟୀର ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ 'ଚିକିଟୀ ରାମଲୀଳା'ଏକ ଅନୁବାଦିତ ଲୀଳାଗ୍ରନ୍ଥ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ୫୦୭ଟି ସଂଗୀତ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ରହିଛି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥଟି ୧୯୦୯ ମସିହାରେ 'ଉତ୍କଳ ଦର୍ପଣ' ଛାପାଖାନାରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାପରେ କେଶବ ହରିଚନ୍ଦନ, ଈଶ୍ୱର ଦାସ ମଧ୍ୟ ରାମଲୀଳା ରଚନାକୁ ବ୍ୟାପ୍ତି ଦେଇଛନ୍ତି । ରାମଙ୍କୁ ରାଜନୀତିକ ଶକ୍ତି ଓ ଭାତୃତ୍ୱର ପ୍ରତୀକ ଭାବରେ ବିବେଚନା କରି ଅତୀତରେ ରାଜାମାନେ ତାଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଏଣୁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ରାମଲୀଳା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେଉଥିଲେ । ଲୋକନାଟକ ପରମ୍ପରାରେ ରାମଲୀଳା ଏକ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

ରାମଲୀଳା ଦଳ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନି ପ୍ରକାରର- ମନ୍ଦିରକୈନ୍ଦ୍ରିକ, ପେସାଦାର ଓ ସୌଖୀନ । ସାଧାରଣତଃ ପେସାଦାର ଓ ସୌଖୀନ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ମନୋରଞ୍ଜନଧର୍ମୀ ଏଣୁ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ।ମାତ୍ର ମନ୍ଦିର ବା ପୀଠକୈନ୍ଦ୍ରିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ବିଧି ଅନୁଯାୟୀ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାର ଅଭିନୟ କୌଶଳ ଓ ବେଶଭୂଷା ଦୀର୍ଘ ବର୍ଷଧରି ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଥାଏ ।

ଗାଁ ଦାଣ୍ଡକୁ ମଞ୍ଚ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜନତାଙ୍କୁ ପୁରାଣର ଚରିତ୍ର ଭାବେ ଅବତାରଣା କରି ଅଭିନୀତ ହୁଏ ରାମଲୀଳା । ନିଜର କଳାକୁ ଜନତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ସେମାନଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବା ଓ ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଏହି ଲୀଳାଭିନୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏଠାରେ କେବଳ ମନୋରଞ୍ଜନ ନୁହେଁ ଭକ୍ତି ମଧ୍ୟ ସମପରିମାଣର ଗୁରୁତ୍ୱ ବହନ କରେ । ରାମ ଚରିତ୍ର ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ । ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ, ଏକପତ୍ନୀମନସ୍କ, ନିରପେକ୍ଷ ଶାସକ, ପ୍ରଜାନୁରଞ୍ଜକ, ଦାନବୀର, ସମରବୀର ଓ ତ୍ୟାଗବୀର । ସେ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତିଦାତା ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପ । ଏଣୁ ରାମଲୀଳା ଅଭିନୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର ସହ ଜଡ଼ିତ ।

ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାର ବିଶେଷତ୍ୱ:

ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାରେ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ମୂକ ଅଭିନୟ କରନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ଗାୟକ, ଶ୍ରୀପାଳିଆ ଓ ଗାନବଜାଣ ମଣ୍ଡଳୀଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଉଥିବା ଧ୍ୱନି ମାଧ୍ୟମରେ ସମଗ୍ର ଲୀଳା ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଚରିତ୍ରମାନେ ମଞ୍ଚରେ କେବଳ ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀଗାୟକ ଓ ଶ୍ରୀ ପାଳିଆ ଅଭିନେତାମାନଙ୍କ ପଛରେ ଠିଆହୋଇ ଗୀତ ଗାଉଥାନ୍ତି । ମଞ୍ଚ ନିକଟରେ ବାଦ୍ୟକାର ଓ ସଂଗୀତ ମଣ୍ଡଳୀ ବସିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ମଝିରେ ମଝିରେ ପାଳି ଧରନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ଗାୟକ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦୃଶ୍ୟାଭିନୟ ସମୟରେ ମଞ୍ଚଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହନ୍ତି ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପୁନଶ୍ଚ ମଞ୍ଚକୁ ଫେରି ଆସନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

କଥାବସ୍ତୁ:

ଅସୁରେଶ୍ୱରରେ ଅଭିନୀତ ରାମଲୀଳାର ବିଷୟବସ୍ତୁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲେଖକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇନାହିଁ । କେତେକ ପ୍ରମୁଖ ରାମକଥାଶ୍ରିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ମିଶ୍ରଣରେ ରାମାୟଣ ଲୀଳାଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛି । ବଳରାମ ଦାସ କୃତ ଦାଣ୍ଡି ରାମାୟଣ, ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ, ବିପ୍ର ସଦାଶିବ, ବିକ୍ରମ ନରେନ୍ଦ୍ର ଓ ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ରାମ ଚରିତ ମାନସ, ଆଦି ଅନେକ ରଚନାଗୁଡ଼ିକର ଏକ ବିଚିତ୍ର ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛି ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାର କଥାବସ୍ତୁ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ନିକଟସ୍ଥ "ଦୀକ୍ଷିତପଡ଼ା" ମଠରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀକୁ ଏଥିରେ ସଂଯୋଜନା କରାଯାଇଛି । ଏହି ଲୀଳାଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଖ୍ୟତଃ ସଂଗୀତ ପ୍ରଧାନ । ନବ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଏହି ରାମଲୀଳାରେ ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଦୈନିକ ୨୦ଟି ଲେଖାଏଁ ଗୀତ ହିସାବରେ ପ୍ରାୟ ଏକଶହ ଅଶିଟି (୧୮୦) ଗୀତ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ାମଧ୍ୟରେ ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରାଯାଉଛି ।

ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥଟି ମୁଖ୍ୟତଃ ଦାଣ୍ଡିରାମାୟଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବା ପରି ମନେହୁଏ । ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମାନବୀୟ ଆଚରଣକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ଏଠାରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସକଳ ଭାବକୁ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଆରୋପିତ କରାଯାଇଛି । ଉଭୟ ଅତିକଳ୍ପନା ଓ ବାସ୍ତବଧର୍ମୀ କାହାଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ କାବ୍ୟିକ ଶୈଳୀରେ ରାମକଥାକୁ ପରିବେଷଣ କରାଯାଇଛି ।

ଅସୁରେଶ୍ୱରର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ:

ଅସୁରେଶ୍ୱରରେ ଅଭିନୀତ ରାମଲୀଳାରେ କେତେକ ଦୃଶ୍ୟ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ, କେତେକ ଦୃଶ୍ୟ ବେଢ଼ା ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ମୁକ୍ତାକାଶ ତଳେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦୃଶ୍ୟ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଥିବା ଖୋଲା ସ୍ଥାନରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇଥାଏ । ବାନର ଦଳଙ୍କର ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଭ୍ରମଣ କରିବାର ସ୍ୱାଧନତା ଥାଏ । ସେମାନେ ପ୍ରାୟ ୫୦ କିଲୋମିଟର ବ୍ୟାପୀ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଘୁରିବୁଲନ୍ତି ।

ଦାଣ୍ଡଯାତ୍ରା ଅବସରରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ସୀତା ଦୁଇ କିଲୋମିଟର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦଧିବାମନ ମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଏହି ଦୁଇ କିଲୋମିଟରବ୍ୟାପୀ ଅଞ୍ଚଳ ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ବେଶଭୂଷା ଓ ପ୍ରସାଧାନ:

ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିବା ରାମଲୀଳାଠାରୁ ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାର ବେଶଭୂଷା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଶତାଧିକ ବର୍ଷଧରି ବେଶଭୂଷାରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇନାହିଁ । ଅଭିନେତା ମାନଙ୍କର ପାଦଠାରୁ ମଥା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟେଙ୍ଗକୁ ପ୍ରାକୃତିକ ଉପାୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରଙ୍ଗ ଓ ଲେପ ମାଧ୍ୟମରେ ଚରିତ୍ରର ଭୂମିକା ଅନୁସାରେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଥାଏ ।

ପୋଷାକ ଆବୃତ୍ତ ଅଂଶକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଯେତିକି ଅଂଶ ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରଲେପ ଉପରେ କଳା ଓ ନାଲି ରଙ୍ଗର ରେଖାମାନ ଅଙ୍କିତ କରାଯାଏ । ରାମ, ସୀତା, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ହନୁମାନ ଆଦି ଦେବଅଂଶୀ ଚରିତ୍ର ମାନଙ୍କ ପାଇଁ କାଗଜ ନିର୍ମିତ ଆଭୂଷଣ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ନାହିଁ । ରାବଣ, ସୂର୍ପଣଖା ଆଦି ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଏପରି ସଜ୍ଜିତ କରାଯାଇଥାଏ ଯେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସ୍ୱତଃ ମନରେ ଭୟ ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । "ବନାରସ ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତର ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ବେଶଭୂଷା ସହ ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାରର ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି । ବନାରସ ଯେ ଅସୁରେଶ୍ୱରକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିନଥିବ, ଏପରି ଅନୁମାନକୁ ଅମୂଳକ କୁହାଯାଇନପାରେ । ଉଭୟ ଅଞ୍ଚଳର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ପୋଷାକରେ ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି ତାହା ପିନ୍ଧିବାର ଠାଣି- ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତରଭାରତ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳ ।'[୩] ଏହି ପୋଷାକ ସାଧାରଣତଃ ଆଣ୍ଠୁ ଉପରକୁ ରହିଥାଏ ଏବଂ ହାତର କହୁଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥାଏ । ପୃଷ୍ଠ ଭାଗରେ ଉତ୍ତରୀୟ ପରି ଏକ ଶାଢ଼ୀ ବନ୍ଧା ଯାଇଥାଏ । କଳାକାରମାନଙ୍କୁ ଚରିତ୍ର ଅନୁରୂପ ବେଶଭୂଷାରେ ସଜ୍ଜିତ କରି ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ମନରେ ଠାକୁରଙ୍କ ପ୍ରତି ଭାବାବେଗ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥାଏ ।

ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର:

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ପେଶାଦାର ରାମଲୀଳା ଦଳ ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ରାଳୟଦ୍ୱାରା ଏବଂ ଇଲେକଟ୍ରୋନିକ୍ସ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ରାମଲୀଳା ପରିବେଷଣ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହା ଯେ ଏଠାରେ ବିଦ୍ୟୁତ ଆଲୋକର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଆଁ ବରିଆ ବା ମସାଲ ଆଲୁଅକୁ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇନାହିଁ । ଏତଦବ୍ୟତୀତ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଏଯାବତ୍ ଆଦୌ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ନାହିଁ । ପାରମ୍ପରିକ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ପଖୋଜ, ଝାଞ୍ଜ, ଗିନି, ହାରମୋନିୟମ, ଢୋଲ, ମହୁରୀ ଓ ଖଞ୍ଜଣି ଆଦି ହସ୍ତଚାଳିତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯୁଦ୍ଧ ଅଭିନୟ ସମୟରେ ଘଣ୍ଟ ଶଢର ବ୍ୟବାହାର କରାଯାଏ ।

କଳାକାର:

ରାମଲୀଳା ଅଭିନୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଭିନେତାମାନଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ୱ ସର୍ବାଧିକ । ଅସୁରେଶ୍ୱରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ରାମଲୀଳାରେ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଅଭିନୟ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିନଥାଏ । ପୁରୁଷମାନେ ହିଁ ନାରୀ ଚରିତ୍ର ଗୁଡ଼ିକରେ ଅଭିନୟ କରିଥାନ୍ତି । ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରୁଥିବା ଅଭିନେତାମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳର ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଅଭିନୟ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିନଥାଏ । ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ଅଭିନେତାମାନେ ନିଜ ରୋଜଗାରର ଏକ ଅଂଶ ରାମଲୀଳା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ନିମନ୍ତେ ଏକତ୍ର କରିଥାନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ତରଫରୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ ।

ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା:

ରାମଲୀଳାରେ ଅଭିନୟ କରୁଥିବା କଳାକାରମନେ ରଘୁନାଥଜୀଉଙ୍କ ଶରଣରେ ରହି ନିଜ ମନର ପରିସୁଦ୍ଧିକରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏତଦବ୍ୟତୀତ ମନ୍ଦିର ପରିସର ଓ ଗ୍ରାମ ପଥକୁ ପରିଷ୍କୃତ କରାଯାଏ । ଅଭିନୟ ଭୂମି ହୁଙ୍କାମାଟି ଓ ଗୋମୟ ଦ୍ୱାରା ଲେପନ କରାଯାଇଥାଏ । ଅଭିନେତାମାନେ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ପଇତା ଧାରଣ କରନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ଏକ ମାସ ବ୍ୟାପୀ ଆମିଷ ଭକ୍ଷଣ ବାରଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ନଖ, ଚୁଟି କାଟିବା ନିଷେଧ । ରାମନବମୀଠାରୁ ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାରେ ଖାଇବା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବାକୁ ବାରଣ କରାଯାଏ । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ରାତ୍ରି ସମୟରେ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରସାଦ ସେବନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ବିଳମ୍ବିତ ରାତ୍ରିରେ ଅଭିନୟ ସମାପ୍ତ ହେବାପରେ ମନ୍ଦିର ତରଫରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଉଳି ଉଖୁଡ଼ା ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ତାହାକୁ ଭୋଜନ କରି ସେମାନେ ନିଷ୍ଠାର ସହ ପ୍ରଭୁ ରଘୁନାଥଜୀଉଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରିଥାନ୍ତି । ପାରମ୍ପରିକ ଭାବରେ ଶ୍ରୀଗାୟକ ରୂପେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କଳାକାରଙ୍କୁ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଭାବେ ଠାକୁରଙ୍କ ନିଷ୍କର ଭୂମି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।

ହନୁମାନ:

ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାରେ ବାନର ଦଳର ଭୂମିକା ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ସମ୍ଭବତଃ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା କିମ୍ବା ରାମଲୀଳାପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏହି ରଘୁନାଥ ଦୂତ, ପରମ ଯୋଗୀ, ପରମ ଭକ୍ତ, ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପ ହନୁମାନଙ୍କର ଦୂତ ରୂପେ ବାନର ଦଳ ପ୍ରେରଣ ପରମ୍ପରା ଚଳିଆସୁଛି । ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାରେ ହନୁମାନ ଭୂମିକାଟି ସର୍ବାଦୌ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ପ୍ରାୟ ୨୦୦ରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ମାନସିକ ପୂରଣ ନିମନ୍ତେ ମନ୍ଦିରରୁ ମୁଖା, ପୋଷାକ ଆଣି ହନୁମାନ ବେଶ ଧାରଣ କରି ରାମନବମୀ ଠାରୁ ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବ୍ୟାପୀ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ବୁଲିବୁଲି ଚାଉଳ, ମୁଗ, ବିରି, ନଡ଼ିଆ, ପରିବା ଆଦି ସଂଗ୍ରହ କରିଥାନ୍ତି । ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ 'ଲୁଥିବା ଆମ୍ବ, ନଡ଼ିଆ, ପଣସ, ସପୁରୀ ଆଦି ନିସଂକୋଚରେ, ବିନା ଅନୁମତିରେ ତୋଳି ଆଣିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ସେମାନଙ୍କର ଥାଏ । ମୁଖା ପରିଧାନ କରି ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଆମୋଦିତ କରିବା ଏବଂ ଭଗବାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ସ୍ୱରୂପ ଝୋଟରେ ତିଆରି ରଙ୍ଗିନ ଲାଞ୍ଜରୁ

ଝୋଟ ଟିକିଏ ଛିଡ଼ାଇ ପିଲାମାନଙ୍କ ହାତରେ ବାନ୍ଧି ଆର୍ଶୀବାଦ କରିବା ପରମ୍ପରା ରହି ଆସିଛି । ଅସୁରେଶ୍ୱରରୁ ବାହାରି ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ଭ୍ରମଣକରି ଏମାନେ ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ପୁନଶ୍ଚ ଅସୁରେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଆନ୍ତି ।

ମୁଖାର ଇତିହାସ:

ମୁଖା ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି ରାମଲୀଳାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ମାତ୍ର ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାରେ ଅନୁମାନ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଚରିତ୍ର ମୁଖା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ରଙ୍ଗ ଓ ପ୍ରଲେପଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚରିତ୍ର ଅନୁଯାୟୀ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଥାଏ ।

ହନୁମାନ ଓ ବାନର ଦଳଙ୍କୁ ମୁଖା ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ବାନରଦଳ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ମୁଖା ସାଧାରଣତଃ କାଠରେ ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିରର ପାରମ୍ପରିକ ବର୍ତ୍ତନଭୋଗୀ ଚିତ୍ରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଖାକୁ ରଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଆଖି ଗୁଡ଼ିକ କିଞ୍ଚିତ୍ ବଡ଼ବଡ଼ ଓ ଗୋଲାକାର ହୋଇଥାଏ । ଏହି ମୁଖାଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ଭାବରେ ନିର୍ମିତ ଯେ ଦୂରରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ରାଗିବା ପରି ଦିଶୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାଖରୁ ବିସ୍ମୟକର ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । ଚୈତ୍ର ପୁର୍ଣ୍ଣିମା ପରେ ମୁଖାଗୁଡ଼ିକୁ ମନ୍ଦିରରେ ଦାଖଲ କରାଯାଏ । ମନ୍ଦିର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଖାଗୁଡ଼ିକୁ ସଂରକ୍ଷିତ କରାଯାଏ । ମୁଖା ପୁରୁଣା ହେଲେ ପୁନଃ ଚିତ୍ରିତ ଓ ନୂତନ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଏ । ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଥିବା ମୁଖାଗୁଡ଼ିକୁ ନିକଟସ୍ଥ ଲୁଣା ନଦୀରେ ବିସର୍ଜନ କରାଯାଇଥାଏ ।

ଦାଣ୍ଡଯାତ୍ରା:

ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଗୋଟିଏ ଦିନପାଇଁ ରାମଲୀଳାକୁ ବିରତି ଦିଆଯାଏ । ଠାକୁର ରଘୁନାଥଜୀଉ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ବାହାରି ମଲ୍ଲିପୁରଠାରୁ ଅସୁରେଶ୍ୱର ଦଧିବାମନ ମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ତିନି କିଲୋମିଟର ଯାଇଥାନ୍ତି । ହଜାରହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ଦର୍ଶକ ଏହି ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତ ଉତ୍ସବରେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଆଗରେ କାଳିକା ଅଗ୍ନି ଧାରଣପୂର୍ବକ ନୃତ୍ୟ କରିକରି ପଣା ପିଇପିଇ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଭାଙ୍ଗମିଶ୍ରିତ ପଣା ନିଶାରେ ଡେଇଁଡେଇଁ ଇତସ୍ତତଃ ଭାବରେ କାଳିକା ନୃତ୍ୟ କରିବାବେଳେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ଭୟ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇଥାଏ । ରାମଲୀଳା ସହ ମାତୃଶକ୍ତି ପୂଜା ପରମ୍ପରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଏହି ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ରାମଲୀଳାରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ବାନର ଦଳ ଶ୍ରୀ ଜୀଉଙ୍କ ପଥ ପରିଷ୍କାର କରି ଶୋଭାଯାତ୍ରାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରନ୍ତି । ସତେ ଯେମିତି ଏହି ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଅବସରରେ ପରିବେଶକୁ ପରିଷ୍କାରକରିବା ନିମନ୍ତେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ସ୍ୱଚ୍ଛତାର ବାର୍ତ୍ତା ପହଁଚାଇବା ଏହି ବାନର ଦଳଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଶୋଭାଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ବାନର ଦଳଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରେ ଲାଗିଥିବା ଘାଗୁଡ଼ି ଶବ୍ଦରେ ଚର୍ତୁଦିଗ ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠେ ।

ବାଣଫୁଟା ପରମ୍ପରା:

ରାମ, ରାବଣକୁ ବଧ କରିବା ନିମିତ୍ତ ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଥିବା ବେଳେ । ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉଥିବା ଘଟଣାର ସ୍ମୃତି ସ୍ୱରୂପ ଅସୁରେଶ୍ୱରଠାରେ ବାଣ ଫୁଟାଇବା ପରମ୍ପରା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ପ୍ରାଚୀନ ବାଣ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଶର ବା ତୀର ହୋଇଥିବାବେଳେ ଆଧୁନିକ ସମୟରେ ସମୋଚ୍ଚାରିତ ବାଣ ଶବ୍ଦ ଫୋଟକା, ଆତସବାଜି ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ରଙ୍ଗିନ ବାରୁଦ ନିର୍ମିତ ବାଣ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଅଛି । ରାତି ନଅଟାରୁ ସକାଳ ୪ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଣ ଫୁଟା ଚାଲିଥାଏ । ମାନସିକ ରଖୁଥିବା ଲୋକମାନେ ବାଣ ଅର୍ପଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରତିମାସର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ମାନସିକ 'ଗଡ଼ମା' ବାଣ ଫୁଟାଇବା ପ୍ରଥା ଚଳି ଆସୁଛି ।

ଚୈତ୍ର ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ନବମୀ ତିଥିରେ ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ଦିନଠାରୁ ବାନର ଦଳମାନଙ୍କର ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ଭ୍ରମଣ ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ନବମୀ ଠାରୁ ଷଷ୍ଠୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାମଜନ୍ମ (ନବମୀ ତିଥି), ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ (ଦଶମୀ ତିଥି), ଶିବ ବିବାହ(ଏକାଦଶୀ ତିଥି), ପର୍ଶୁରାମ ଭେଟ (ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥି), ରାମ ବନବାସ (ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ତିଥି), ଦାଣ୍ଡଯାତ୍ରା - (ପୂର୍ଣ୍ଣିମା) ସୀତାହରଣ (ପ୍ରତିପଦା ତିଥି), ବାଳୀ ବଧ (ଦ୍ୱିତୀୟା ତିଥି), ସୀତା ଠାବ (ପ୍ରତିପଦା/ ତୃତୀୟା ତିଥି), ସେତୁବନ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠା (ଚତୁର୍ଥୀ ତିଥି), ରାବଣ ବଧ (ପଞ୍ଚମୀ ତିଥି), ରାମାଭିଷେକ(ଷଷ୍ଠୀ ତିଥି) ଏହିପରି ଭାବେ କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଅଭିନୀତ ହୁଏ ।

ଇଷ୍ଟ ଦେବତା:

ଶ୍ରୀରାମ ବା ରଘୁନାଥ ହିଁ ରାମଲୀଳାରେ ଇଷ୍ଟଦେବ ଭାବରେ ପୂଜିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ।କେବଳ ଅସୁରେଶ୍ୱର ନୁହେଁ ମାହାଙ୍ଗା, ବୌଦ୍ଧ, ଚିକିଟି, ପାରଳା, ସୋନପୁର, ବୌଦ୍ଧ, ବାଙ୍କି ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ରଘୁନାଥଜୀଉ ମନ୍ଦିର ମାନଙ୍କରେ ରାମଲୀଳା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ପରମ୍ପରା ଚାଲିଆସୁଛି । ରାମଲୀଳାରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ଅଭିନେତାମାନେ ରଘୁନାଥଜୀଉଙ୍କ ଶରଣରେ ରହି ଏଗାର ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରସାଦ ସେବନ କରିବା ସହ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଶରଣାର୍ଥୀ ହୋଇ ରାମଲୀଳା ଅଭିନୟ କରିଥାନ୍ତି ।

ଇତିହାସ ଓ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ:

ଅସୁରେଶ୍ୱର ନିକଟସ୍ଥ ମଲ୍ଲୀପୁର ଗ୍ରାମରେ ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । ୧୭୯୬/୯୭ ମସିହାରେ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳର ଜଣେ ବାବାଜୀ 'ରାମକୃଷ୍ଣ ମହାରାଜ' ସେଠାରେ ରାମ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାକରି ପୂଜା କରିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେହି ରାମମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସେ ରଘୁନାଥଜୀଉ ନାମରେ ନାମକରଣ କରିଥିଲେ । ତତ୍କାଳୀନ ସମୟରେ ଅସୁରେଶ୍ୱର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ମାହାଙ୍ଗାରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଏକ ରଘୁନାଥଜୀଉ ମନ୍ଦିର ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି । ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳା ମୁଖ୍ୟତଃ ପୂଜାବିଧିକେନ୍ଦ୍ରିକ । ଅଭିନୟ ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁକିଛି ବିଧି ଅନୁସାରେ ପାଳିତହୁଏ ।

ଦଧିବାମନଙ୍କ ସହ ରଘୁନାଥଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ:

ରଘୁନାଥଜୀଉ ମନ୍ଦିରର ମାତ୍ର ଦୁଇ କିଲୋମିଟର ଦୂରତାରେ ଦଧିବାମନ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ ।ରଘୁନାଥଜୀଉ ମନ୍ଦିରଠାରୁ ଦଧିବାମନ ମନ୍ଦିର ଅଧିକ ପ୍ରଚୀନ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼େ । ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ ରଘୁନାଥଜୀଉ ଦାଣ୍ଡଯାତ୍ରା ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ବାହାରି ରାମଲୀଳା ଦେଖିବାନିମନ୍ତେ ଦଧିବାମନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଉଭୟ ହୋଲି ଖେଳିବା ପର୍ବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । କାଳୀକା ନୃତ୍ୟ, ରାମ-ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ, ବାଳି-ସୁଗ୍ରୀବ ଯୁଦ୍ଧ ଆଦି ଦଧିବାମନ ମନ୍ଦିରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଦଧିବାମନଙ୍କୁ ରଘୁନାଥ ବେଶ କରାଯାଏ । ତାଙ୍କ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ରଖାଯାଏ । ରଘୁନାଥଜୀଉ ଓ ଦଧିବାମନ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଦୂରତା ପ୍ରାୟ ଦୁଇ କିଲୋମିଟର ଦୂରତା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଦୁହେଁ ଏକତ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତି । ରାମଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସହ ଯୋଡ଼ିବାର ଏହା ଏକ ଅନନ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଯାହା ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏନାହିଁ ।

ରାମଲୀଳାକୁ ଶାକ୍ତ ପରମ୍ପରା ସହ ଯୋଡ଼ିବାର ପ୍ରୟାସ:

ଆମେମାନେ ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ରାବଣଙ୍କୁ ରାମ ବଧ କରିଥିଲେ ମାତ୍ର ବିଲଙ୍କା ରାମାୟଣରେ ସହସ୍ରଶିରା ରାବଣଙ୍କୁ ମାରିବା ନିମନ୍ତେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣାଦି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିବାବେଳେ ସୀତା ସହସ୍ରଶିରା ରାବଣଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ । ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାରେ ସେହି ସ୍ମୃତିକୁ ଆଧାରକରି ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣମୀରେ ସୀତା କାଳୀବେଶ ଧାରଣକରି ନୃତ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

ରଘୁନାଥଜୀଉ ପୀଠ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକନୃତ୍ୟଟି ଆଜିଯାଏଁ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଧାରାଠାରୁ ନିଜକୁ ଦୂରେଇ ରଖିପାରିଛି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ଅସୁରେଶ୍ୱର ରାମଲୀଳାର ପ୍ରାଚୀନତା ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବାର ଏହି ପ୍ରୟାସ ତାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ରାମଲୀଳାର ବିକାଶଧାରାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଆଣିଦେଇଛି ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ

୧. ଦାସ, ହେମନ୍ତ କୁମାର, ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ରୂପ ବିଭବ, କଟକ, ବୁକ୍ସ ଏଣ୍ଡ ବୁକ୍ସ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୧, ପୃ- ୬୪ ।

୨. ଦାସ, ହେମନ୍ତ କୁମାର, ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ରୂପ ବିଭବ, କଟକ, ବୁକ୍ସ ଏଣ୍ଡ ବୁକ୍ସ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୧, ପୃ- ୫୯

୩. ଦାଶ, ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ, ଓଡ଼ିଶାର ରାମଲୀଳା, ଏଷଣା, ଭାଗ-୭୧, ଡିସେମ୍ବର-୨୦୧୫, ପୃ-୫୨ ।

ଗବେଷକ,

ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ,

ରେଭେନ୍ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ